

בס"ד

השיעור מוקדש לעילוי נשמת מנחם אביצור בן יהודה אריה ז"ל

מלחמת עמלק הראשונה

לפרשת בשלח (על פי שיעור של הרב אלחנן סמט)

וַיֵּשֶׁב עָלֶיהָ וְאַהֲרֹן וְחֹר וְתָמָכוּ בְיָדָיו מִזֶּה אֶחָד וּמִזֶּה אֶחָד וַיְהִי יָדָיו אֶמּוֹנָה עַד-בֹּא הַשָּׁמֶשׁ. יג וַיַּחֲלֹשׁ יְהוֹשֻׁעַ אֶת-עַמְלֶק וְאֶת-עֲמוֹ לִפְנֵי-חָרָב. ג. (יד-טז) השלכות המערכה עתה ובעתיד יד ויאמר ה' אל-משה כתב זאת זכרון בספר ושים באזני יהושע כי-מחה אמתחה את-זכר עמלק מתחת השמים. טו ויבן משה מזבח ויקרא שמו יה' נסי. טז ויאמר כי-יד על-בס י-ה מלחמה לה' בעמלק מדר דר.

א. (ח-י) התקפת עמלק וההכנות לקראת המערכה נגדו

ח ויבא עמלק וילחם עם-ישראל ברפידם. ט ויאמר משה אל-יהושע בחר-לנו אנשים וצא הלחם בעמלק מחר אנכי נצב על-ראש הגבעה ומטה האלקים בידי. י ויעש יהושע כאשר אמר-לו משה להלחם בעמלק ומשה אהרן וחור עלו ראש הגבעה.

ב. (יא-יג) תיאור המערכה עצמה עד לניצחון יא והיה כאשר ירים משה ידו ונגבר ישראל וכאשר יניח ידו ונגבר עמלק. יב וידי משה כבדים ויקחו-אבן וישומו תחתי

דברים

(יז) זכור את עשה לך עמלק... (יט) לא תשכח.

(יט) תמחה את זכר עמלק מתחת השמים.

שמות

(יד) כתב זאת זכרון בספר ושים באזני יהושע

מחה אמתחה את זכר עמלק מתחת השמים.

2. תשובת התנחומא (דברים כי תצא ט):
'אשר קרד' (דברים כ"ה, יח) - ...רבנן אמרי: קרד - הקרד לפני אחרים. אמר רבי חוניא: משל למה הדבר דומה? לאמבטי רותחת שלא הייתה ברייה יכולה לירד בתוכה. בא בן בליעל אחד וקפץ לתוכה. אף על פי שנכווה, הקרה לפני אחרים. אף כאן: כיוון שיצאו ישראל ממצרים, הקב"ה קרע הים לפניו ונשתקעו המצרים לתוכו. נפל פחדן על כל האומות, שנאמר (שמות ט"ו, יד-טז) '[שמעו עמים ירגזון, חיל אחז ישבי פלשת]. אז נבהלו אלופי אדום...' וגו', כיוון שבא עמלק ונזדווג להם, אף על פי שנטל את שלו מתחת ידו, הקרם לפני אומות העולם.

3. הרמב"ן בסוף פרשתנו:

וטעם העונש שנענש עמלק יותר מכל העמים, בעבור כי כל העמים שמעו וירגזון, ופלשת אדום ומואב ויושבי

1. אברהם קריב ז"ל בספרו שבעת עמודי התנ"ך:
בכל המקרא אין זעום-א-לוהים כעמלק, אין אפוף חרון עד כמוהו. ומאליה קמה השאלה: במה הגדיל עמלק חטאו יותר מכל אויבי ישראל אשר מעולם? אמנם עמלק התנפל על יוצאי מצרים דרך פתיעה, ללא כל הכנה מצדם למלחמה, כמשתמע מלשון הכתוב בספר שמות 'ויבא עמלק וילחם עם ישראל' וכמפורש בתוספת הרחבה בספר דברים '...אשר קרד בדרך ויזנב בך כל הנחשלים אחריך, ואתה עיף ויגע', אך אפילו מלחמה שפלה זו כלום היא חמורה מן הגזרה 'כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו'? ובכל זאת נחרת צו (דברים כ"ג, ח) 'לא תתעב מצרי כי גר היית בארצו'... מחומרת מלחמתו הפיזית של עמלק בישראל לא נוכל בשום פנים להגיע לחומרת הדינין שנמתחו עליו... פסוק הסיכום המדבר גבוהות וסתומות 'כי יד על כס י-ה...' מתיק את מלחמת עמלק לתחום מטפיזי.

ואוחז דגל בידו, לפי שכל האנשים היוצאים עמו למלחמה נושאים ונותנים עיניהם לדגל. כל זמן שהוא עומד במעמדו - נותנים לב להתחזק לקראת המלחמה; וכשהדגל נמוך ושפל - כסבורים שמת שר שלהם - ונסים. אף כאן 'ומטה הא-להים בידי' - לאות ולסימן במקום דגל.

8. ראב"ע בביאורו הארוך לפסוק ט:

ומטה הא-להים בידי - שארים בו ידי להתפלל.

ובביאורו הקצר לפסוק יא הוא כותב:

יש אומרים שפרש ידו דרך תפילה.

9. רמב"ן בפירושו לפסוק ט:

והטעם שציווה משה את יהושע להילחם בעמלק, בעבור שיתפלל הוא [=משה] בנשיאות כפיים על ראש הגבעה; ועלה שם כדי שיראה את ישראל הנלחמים וישים עינו עליהם לטובה, וגם הם יראו אותו פורש כפיו השמימה ומרבה בתפילה, ויבטחו בו ויוסיפו אומץ וגבורה.

ואם כן [שהרמת ידו של משה היא ביטוי לתפילה] יהיה טעם 'ומטה הא-להים בידי' לומר, כי כאשר עלה משה על ראש הגבעה וראה את עמלק, נטה ידו במטה להביא עליהם מכות דבר וחרב ואבדן... כי בעת היותו מתפלל וכפיו פרושות השמים לא יתפוש בידו דבר.

כנען נמוגו מפני פחד ה' ומהדר גאונו. ועמלק בא ממרחק כמתגבר על השם, ולכך אמר בו (דברים כ"ה, יח) 'ולא ירא א-להים'.

4. המשנה במסכת ראש השנה (פ"ג משנה ח):

וכי ידיו של משה עושות מלחמה או שוברות מלחמה? אלא לומר לך: כל זמן שהיו ישראל מסתכלים כלפי מעלה ומשעבדין את לבם לאביהם שבשמים - היו מתגברים, ואם לאו - היו נופלין.

5. המכילתא:

וכי ידיו של משה מגברות את ישראל או ידיו שוברות את עמלק?

אלא כל זמן שהיה משה מגביה את ידיו כלפי מעלה, היו ישראל מסתכלין בו ומאמינים במי שפיקד את משה לעשות כן, והקב"ה עושה להם נסים וגבורות.

6. רשב"ם על פסוק יא:

והיה כאשר ירים משה ידו - והמטה.

וגבר ישראל - שכן דרך ערכי מלחמה: כל זמן שרואים הרמת נסם... הן מתגברין, וכשהוא מושלך - רגילין לנוס ולהינצח.

7. חזקוני על פסוק ט:

אנכי נצב על ראש הגבעה - כדי שיראוני אנשי החיל, לתת לב לחזק את לבם לקראת המלחמה... שכן דרך אנשי המלחמה: אחד מגיבוריהם עומד במקום גבוה

על ראש הגבעה

מחר אנכי נצב על ראש הגבעה
ומטה הא-להים בידי.

ומשה אהרן וחור עלו ראש הגבעה.

(יא) והיה כאשר ירים משה ידו

וכאשר יניח ידו

(יב) וידי משה כבדים,

ויקחו אבן וישימו תחתיו וישב עליה
ואהרן וחור תמכו בידי מזה אחד ומזה
אחד

ויהי ידיו אמונה עד בא השמש.

בשדה המערכה

א (ח) ויבא עמלק וילחם עם ישראל בריפדם.

(ט) ויאמר משה אל יהושע:

בחר לנו אנשים וצא הלחם בעמלק

(י) ויעש יהושע כאשר אמר לו משה

להלחם בעמלק

ב

וגבר ישראל

וגבר עמלק.

ג

(יג) ויחלש יהושע את עמלק ואת עמו לפי חרב.

א (יד) ויאמר ה' אל משה: כתב זאת זכרון בספר ושים באזני יהושע, כי מחה אמחה את זכר עמלק מתחת השמים.

(טו) ויבן משה מזבח, ויקרא שמו ה' נסי.

(טז) ויאמר: כי יד על כס י-ה

מלחמה לה' בעמלק מדר דר.

10. במדבר י"ג, כח-כט :

אפס כי עז העם הישב בארץ... עמלק יושב בארץ הנגב והחתי והיבوسی והאמרי יושב בהר...

11. במדבר י"ד, כה :

והעמלקי והכנעני יושב בעמק מחר פנו וסעו לכם המדבר דרך ים סוף.

12. במדבר י"ד מ"ב-מ"ה :

אל תעלו כי אין ה' בקרבכם ולא תנגפו לפני אֵיבֵיכֶם. כי העמלקי והכנעני שם לפניכם ונפלתם בחרב כי על כן שבתם מאחרי ה' ולא יהיה ה' עמכם.

ויעפלו לעלות אל ראש ההר וארון ברית ה' ומשה לא משו מקרב המחנה.

וירד העמלקי והכנעני הישב בהר ההוא ויכוס ויכתום עד החרמה.

13. קאסוטו בפירושו לספר שמות (עמ' 141-142):

כתוב כאן 'ויבא עמלק', כלומר שלא היה שם [באזור רפידים] מושבו, ובא ממקום רחוק. הואיל והיה יושב במבואות ארץ כנען מצד דרום, ובודאי שמע שלשם היו פני ישראל מועדות, רצה להקדים רפואה למכה, ושלח גדוד להתקיף את ישראל בתחילת דרכו.

14. שמות י"ד טז-כז :

ואתה הרם את מטך ונטה את ידך על הים ובקעהו... ויט משה את ידו על הים ויולך ה' את הים ברוח קדים עזה כל הלילה...

נטה את ידך על הים וישבו המים על מצרים...

ויט משה את ידו על הים...

15. שמות י"ד לא :

וירא ישראל את היד הגדלה אשר עשה ה' במצרים וייראו העם את ה' ויאמינו בה' ובמשה עבדו.

16. במדבר י"ד מ"ב-מ"ה :

אל תעלו כי אין ה' בקרבכם ולא תנגפו לפני איביכם. כי העמלקי והכנעני שם לפניכם ונפלתם בחרב כי על כן שבתם מאחרי ה' ולא יהיה ה' עמכם.

וירד העמלקי... ויכוס ויכתום...

17. שמות י"ז ה-ו :

ויאמר ה' אל משה: עבר לפני העם... ומטך אשר הכית בו את היאר קח בידך והלכת... והכית בצור ויצאו ממנו מים ושתה העם, ויעש כן משה.